

НАШ ЈЕЗИК

Књига XLVI

Св. 3–4 (2015)

САДРЖАЈ

Чланци

Поводи

- Стојан Новаковић као лингвиста (РАЈНА М. ДРАГИЋЕВИЋ) 1–9
Лексика, семантика и лексикографија
- Типологија речника српског језика III (Ванлингвистички параметри)
(ЂОРЂЕ Р. ОТАШЕВИЋ) 11–22
- Семантичке улоге доживљавача и изазивача емоције у значењској структури
емоционалних глагола у српском језику (АНА В. МИЛЕНКОВИЋ)
..... 23–38
- Неформализована употреба антонима у лексикографским чланцима Речника
САНУ (МИЛЕНА М. ЈАКИЋ) 39–57
- О заједничким семантичким компонентама полисемичних
трансформативних глагола у српском језику (НАТАША М.
МИЛАНОВ) 59–75
- #### Акцентологија
- О акценатским дублетима именица мушког рода (НИКОЛА М.
САНКОВИЋ) 77–92

Прилози

- Лексема *односно* у неким језичким стиливима 19. века (ЈЕЛЕНА М.
ПАВЛОВИЋ) 93–110

Прикази

- МОНОГРАФИЈА ПОСВЕЋЕНА СРПСКОЈ ЛЕКСИКОГРАФИЈИ. *Српска лексикографија у теорији и пракси* (колективна монографија), ур. Рајна Драгићевић, Београд: Филолошки факултет, 2014, 291 стр. (АНА Ј. БАРБАТЕСКОВИЋ) 111–120
- Митра Рељић, *Српски језик на Косову и Метохији данас (социолингвистички и линвокулиуролошки аспекти)* (СРЕТО З. ТАНАСИЋ) 121–128
- Срето Танасић, *Синтакса пасива у савременом српском језику* (ВАЛЕНТИНА М. ИЛИЋ) 129–137

Хроника

- Научни скуп *Српски језик и актуелна истражања језичког планирања* (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 139–145

Сећања

- Бранислав Брборић (1940–2005–2015) (МИЛОВАН МИЛОВИЋ)..... 147–151

Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика

- Читач или читалац*..... 153–154
- О статусу босанског или бошњачког језика..... 155–158
- Белешка о упутству за објављивање радова 159–159

Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика

ОДБОР ЗА СТАНДАРДИЗАЦИЈУ СРПСКОГ ЈЕЗИКА

Комисија за односе с јавношћу
и решавање неодложних питања
Ком. бр. 7 од 22. 6. 2015. године

ЧИТАЧ ИЛИ ЧИТАЛАЦ

ОДЛУКА

На основу расположивих чињеница мислимо да предност треба дати именици *чиџалац* и да споменик треба да се зове Споменик београдском читаоцу.

Образложење

Није спорно да именице на *-ач* у српском језику служе за грађење *nomina agentis*, па би и именица *чиџач* могла да се употреби са значењем *лице које чиџа*. Ипак, наш задатак је био да проценимо којој именици треба дати предност у конкретном случају, а сви подаци указују на чињеницу да предност треба дати деривату *чиџалац*.

Именица *чиџач* се у савременом српском језику последњих година све више специјализује за именовање предмета који служе за читавање. Довољно је укуцати ову именицу у претраживачу *Гуџл* и појавиће се следећи појмови: *чиџач електронске саобраћајне дозволе*, *чиџач електронске личне картице*, *чиџач бус-џлус картица*, *биометријски чиџач*, *чиџач електронских књиџа* итд. Није редак случај у српском језику да се именице које имају исту мотивну реч а различите суфиксе временом семантички разједначе и постају пароними (исп. нпр. *сџасилац на базену – сџасиџељ дуџа*). На тај начин употреба лексема се прецизира, што треба подржавати, јер је то начин лексичког богађења и утанчавања, прецизирања српског језика.

Није без значаја имати у виду да се слична појава дешава и у другим словенским језицима. Као пример узећемо руски као источнословенски језик, пољски и чешки као западнословенске језике и бугарски као јужносло-

венски језик. У њима, као и у осталим словенским језицима, по правилу су се различити деривати глагола *чи̑и̑а̑и̑и* специјализовали за категорије *nomina agentis* и *nomina instrumenti*. У руском језику именица **читатель** означава вршиоца радње (и одговара српском *чи̑и̑алац*), док се именица **читник** појављује у улози *nomina instrumenti* (и одговара српском *чи̑и̑ач*). Руски језик је богатији могућностима од српског јер поседује још једну могућност, а то је дериват **чтец**, који означава особу која чита за друге (што такође одговара српском *чи̑и̑ач*). У пољском језику, дериват **czytelnik** означава вршиоца радње, а **czytnik** инструмент за читавање. У чешком језику постоји **čtenář** (*nomina agentis*) и **čtečka** (*nomina instrumenti*). У бугарском језику **читател** спада у *nomina agentis*, а **четец** у *nomina instrumenti*.

Из овога закључујемо да у словенским језицима деривати глагола *чи̑и̑а̑и̑и* специјализују значења, што би могао бити разлог да се потрудимо да у српском језику очувамо процес који је већ сам по себи успостављен, а то је да се *чи̑и̑алац* везује за категорију *nomina agentis*, а *чи̑и̑ач* за категорију *nomina instrumenti*.

Један од показатеља укоренености неке лексеме или њеног значења у лексички систем јесте и развој деривационог гнезда. Пошто се именица *чи̑и̑алац* много чешће него *чи̑и̑ач* користи за означавање лица које чита, она је развила деривационо гнездо чији су деривати формирали значења која су такође у вези са човеком као читаоцем. У то гнездо спадају лексеме: *чи̑и̑алачки* (који се односи на *чи̑и̑аоце*), *чи̑и̑алаши̑тво* (ску̑и̑ *чи̑и̑алаца*, *чи̑и̑аоци*, *чи̑и̑алачка* *љублика*), *чи̑и̑аоница* (*јрос̑и̑орија* одређена за *чи̑и̑ање*). Од именице *чи̑и̑ач* настала је само лексема *чи̑и̑ачки* (који се односи на *чи̑и̑аче*, *чи̑и̑алачки*). Деривација показује очигледну доминацију именице *чи̑и̑алац* у односу на *чи̑и̑ач* у означавању човека као вршиоца радње.

Чак и када се односи на човека, именица *чи̑и̑ач* неупоредиво чешће означава особу која чита наглас, за друге, можда и механички (без разумевања прочитаног јер чита другоме у својству спикера). Ово семантичко својство именице *чи̑и̑ач* већ дуго постоји у српском језику. Уочио га је још Александар Белић давне 1936. године, анализирајући грађу за Речник САНУ, која садржи материјал још из друге половине XIX века. Вероватно је управо семантичка црта механичког читања, читања без разумевања, изазвала све раширенију појаву у савременом српском језику да се различити апарати називају *чи̑и̑ачем*. Због тога би се пажљивом и тананом семантичком анализом именице *чи̑и̑ач* када означава особу која чита могао докучити одређени степен пејоративности у конотацији. Оваква конотација ће се временом само појачавати пошто на све стране расте број читача-апарата, а то би могло негативно утицати на смисао постављања споменика. Смисао је да се укаже почаст мислећем читаоцу, љубитељу књиге, а не особи која се може изједначити са инструментом за читање.

Београд, 20. VI 2015.

Нацрт текста одлуке припремила је проф. др Рајна Драгићевић.